

5. Лотюк О.С. Генезис механізму судового захисту конституційних прав людини. Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: проблеми теорії та нормативно-правової регламентації. С. 257-282.

6. Мазур В.В. Механізм цивільно-правового регулювання: теоретико-методологічний аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2016. Випуск 36. Том 1. С. 109-113.

7. Міловська Н.В. Структура Механізму правового регулювання договірних страхових відносин. Право і суспільство. 2018. № 3. С. 98-104.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-69>

**CERTAIN ISSUES OF DEFINING CIVIL CAPACITY
AND LEGAL CAPACITY OF INDIVIDUALS UNDER
THE LEGISLATION OF UKRAINE**

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ЦИВІЛЬНОЇ
ДІЄЗДАТНОСТІ ТА ПРАВОВАДАТНІСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

Ропов Ye. O.

*Postgraduate Student at the Department
of Civil Law and Statistics,
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine*

Попов Є. О.

*аспірант кафедри цивільно-правових
дисциплін та статистики
Міжнародний гуманітарний
університет
м. Одеса, Україна*

Цивільна дієздатність, за змістом законодавця, маючи значення для всього цивільного права, насправді охоплює лише здатність до здійснення фізичними особами правомірних дій – угод.

Зміст цивільної дієздатності містить у собі: здатність набувати права та обов'язки; здатність здійснювати своїми діями належать іншій особі права і виконувати обов'язки, що лежать на ньому; здатність своїми діями припиняти наявні у цієї особи права та обов'язки.

З викладеного цивільна дієздатність розуміється як здатність фізичної особи своїми діями з урахуванням закону набувати, здійснювати і припиняти цивільні права та обов'язки. Тобто, змістом цивільної дієздатності охоплюється здатність фізичної особи своїми

діями виконувати зобов'язання. Разом з тим, цивільна дієздатність включає у свій зміст і деліктоздатність фізичної особи.

Відмітимо, що цивільна дієздатність фізичної особи у цивільному праві є переважно однією з історичних правових конструкцій, у яких є свої характерні риси та особливості, тому чітка регламентація і конкретизація особливостей даного елемента є доступними фізичним особам, як суб'єктам цивільних правовідносин, в повній мірі реалізовувати свої права, задовольняючи свої потреби, а також захищаючи свої інтереси. Звертаючись до цивільно-правової характеристики, можна виділити наступне: це здатність фізичної особи набувати і здійснювати цивільні права за допомогою своїх дій; здатність набувати для себе цивільні обов'язки, а також виконувати їх.

Вище перелічене розкриває безпосередньо динаміку цивільних правовідносин, що у свою чергу відрізняє її від правоздатності (закріплює наявність прав та обов'язків). Будучи практичною реалізацією закріплених за фізичною особою прав, цивільна дієздатність дозволяє їй бути дійсним суб'єктом цивільного права.

Норми об'єктивного права встановлюють умови, залежно від наявності чи відсутності яких людина, як фізична особа, стає суб'єктом права та здійснює свої права та виконує свої обов'язки, що виникають, змінюються чи припиняються у межах правових відносин.

Фізична особа як суб'єкт права (у тому числі і цивільного права) є носієм певних прав та обов'язків, що становлять зміст відповідних правовідносин і, насамперед, цивільних.

Будь-яка фізична особа є суб'єктом цивільного права. Статус суб'єкта цивільного права знаходить свій зміст та прояв у його цивільній правосуб'єктності. Елементами структури цивільної правосуб'єктності прийнято вважати: 1) цивільну правоздатність; 2) цивільна дієздатність; 3) загальні (об'єктивні) права та обов'язки, встановлені самим законом; 4) конкретні (суб'єктивні) цивільні права та обов'язки, набуті їм у його діяльності чи дій інших осіб.

Цивільна правоздатність (її називають ще загальною правовою спроможністю) – це юридична можливість мати цивільні правничий та нести цивільні обов'язки, тобто як суб'єкт цивільних правовідносин. Цивільна правоздатність невіддільна від особистості фізичної особи – виникає з народженням людини, супроводжує її все життя і припиняється зі смертю. Цивільна правоздатність (її наявність) не залежить від здоров'я фізичної особи – фізичного та психічного і від того, чи може фізична особа сама її здійснювати чи ні. Новонароджена особа, особа з психічними розладами, нарко- або алкозалежна особа мають цивільну правоздатність у тій же мірі, що і доросла, фізично і психічно здорова людина. Так само вони можуть стати і є суб'єктами

цивільних прав – права власності, авторських прав, спадкові права, тощо.

Цивільна правоздатність визнається рівною мірою за всіма фізичними особами незалежно від раси, національності, етнічного походження, мови, релігії, статі, поглядів, політичної приналежності, майнового стану, соціального походження, рівня культури чи інших подібних ознак (стаття 25 ЦК України).

Фізична особа не може з власної волі обмежити свою правоздатність. Повна або часткова відмова фізичної особи від правоздатності та інші угоди визнаються нікчемними (частина перша статті 27 ЦК України). Це означає, що: «правочин, який обмежує можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки, і є нікчемним» [3, с. 37-38].

Ніхто не може бути обмежений у правоздатності інакше як у випадках та порядку, встановлених законом (частина друга статті 27 ЦК України). Повне позбавлення фізичної особи правоздатності взагалі законодавством не передбачено. Будь-які протизаконні обмеження цивільної правоздатності можуть бути оскаржені до судової інстанції. Позбавлення фізичної особи будь-якого конкретного суб'єктивного права ніяк не обмежує її цивільну правоздатність набувати аналогічних або інших прав.

Як було зазначено, моментом початку набуття цивільної правоздатності є народження людини. Відповідно до частин другої та четвертої статті 25 ЦК України, правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження і припиняється її смертю. Народження, тобто початок незалежного фізичного існування, є початком визнання фізичної особи як суб'єкта права.

Звертається увага на положення абзацу другою частини другої статті 25 ЦК України, відповідно до чого: «хоча існування людини як суб'єкта права починається з моменту її народження, проте закон встановлює винятки та враховує в деяких випадках інтереси майбутнього суб'єкта права – зокрема, інтереси зачатої, але ще не народженої дитини». Отже, сучасним цивільним законодавством сприйняті положення давньоримського права про те, що: «зачата дитина вважається такою, що народилася стільки разів, скільки разів йдеться про її інтереси (*infans conceptus pro nato habetur quoties de ejus commodis agitur*)» [4, с. 38-40].

Цивільна правоздатність припиняється зі смертю фізичної особи, у тому числі і при оголошенні, у судовому порядку, особи, яка померла. Хоча фактична смерть відрізняється від «юридичної» смерті, тобто при оголошенні через суд громадянина померлим, правові наслідки їх однакові: за рішенням судової інстанції провадиться запис у

відповідній книзі органів запису актів цивільного стану, відкривається спадок, шлюб вважається припиненим, тощо.

Фізична особа, оголошена у судовому порядку померлою, якщо вона фактично жива, має і право- і дієздатність, оскільки рішення судової інстанції не може припинити її правоздатність. Ця якість фізичної особи не відчужується.

Цивільна правоздатність визначає можливість суб'єктів мати правничий та нести обов'язки. Разом про те, в повному обсязі фізичні особи однаковою мірою можуть самостійно набувати цивільні права та здійснювати їх, як і створювати собі цивільні обов'язки і виконувати їх [6]. Для цього необхідно досягти певного віку і мати відповідне психічне здоров'я. Йдеться про можливість фізичних осіб набувати права та обов'язки залежно від рівня психічного розвитку. Тільки фізична особа, яка досягла певної психічної зрілості, може на законних підставах, усвідомлено та самостійно здійснювати цивільно-правові угоди.

Розсудливість є неодмінною умовою самостійної участі фізичної особи у цивільних правовідносинах. Присутність у фізичної особи розсудливості (розумності, розважливості) означає її здатність усвідомлювати і розуміти суть речей та явищ у суспільстві та природі, та адекватно їх оцінювати. Відсутність цих якостей може бути обумовлена малолітнім віком, хворобливим станом психічного здоров'я, іншими обставинами, що породжують нездатність розрізняти справжню природу речей та відносин, а також адекватно оцінювати їх. Такий стан фізичної особи, норми права розцінюють як нездатність фізичної особи усвідомлювати свої дії і керувати ними у момент вчинення дій чи утриматися від будь-яких правових дій чи бездіяльності [2, с. 136-139].

Психічна зрілість, тобто усвідомлення своїх дій та наслідків таких дій, про які було висвітлено, з'являється як наслідок дорослішання та поступового проходження фізичною особою певних вікових етапів: до 12 років; від 12 до 14 років; від 14 до 18 років [1, с. 62-76].

Тільки фізична особа, яка досягла повної психічної зрілості, може, відповідно до вимог закону, усвідомлено та самостійно вчиняти правочини, інші правомірні дії, а також неправомірні дії у вигляді деліктів (деліктоздатність). Такі фізичні особи є дієздатними.

Дієздатність фізичної особи означає її здатність своїми діями набувати цивільних прав і створювати цивільні обов'язки. У статті 30 ЦК України зазначено, що: «дієздатністю є здатність особи своїми діями набувати та здійснювати цивільні права, особисто набувати собі цивільні обов'язки та виконувати їх» [3, с. 37-38].

Порівняльний аналіз статті 25 та статті 30 ЦК України дозволяє стверджувати, що, функціонально, цивільна дієздатність фізичної особи є правовим засобом реалізації цивільної правоздатності. Дієздатні фізичні особи самостійно, своїми діями, набувають права та обов'язки. Недієздатні особи набувають цивільних прав і обов'язків за допомогою дій дієздатних осіб – законних представників (батьки, усиновлювачі, опікуни та піклувальники) у порядку, передбаченому законодавством.

Законодавче визначення цивільної дієздатності фізичної особи знаходимо у статті 30 ЦК України. Відповідно до регламентації, що міститься у цій статті, «дієздатністю є здатність особи своїми діями набувати і здійснювати цивільні права, особисто набувати для себе цивільні обов'язки і виконувати їх» [5].

Правове визначення цивільної дієздатності не є суто науковим визначенням. Визначаючи цивільну дієздатність як «здатність фізичної особи» набувати і здійснювати цивільні права, набувати собі цивільні обов'язки та виконувати їх, а також нести цивільну відповідальність, дана формула не розкриває що слід розуміти під «здатністю фізичної особи своїми діями».

Здатність фізичної особи думати, розуміти свої дії та керувати ними як складові елементи психічної та інтелектуальної здатності людини повинні висвітлюватись у визначенні поняття цивільної дієздатності. Тому, на нашу думку, враховуючи положення статті 30 ЦК України, не зайвим було б цивільну дієздатність фізичної особи визначати також як психічну і інтелектуальну здатність фізичної особи особисто розуміти та керувати своїми діями, спрямованими на набуття та здійснення цивільних прав та обов'язків, та виконувати їх і нести відповідальність за невиконання обов'язків.

Література:

1. Баранова С.В. Особистісна зрілість та відповідальність: соціально-психологічний аспект: монографія. Київ: Інтерконтиненталь-Україна, 2020. — 364 с. С. 62-76.
2. Євко В.Ю. Щодо вікового критерію визнання фізичної особи недієздатною. Проблеми цивільного права та процесу. Харків 2019. С. 136-139.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. Станом на 15 вересня 2021 року / За заг. ред. Теремецького В. І. Київ.: Видавничий дім «Професіонал», 2021. 1158 с. С. 37-38.

4. Основи римського приватного права : навчально-методичний посібник / за ред. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2019. 297 с. С. 38-40.

5. Цивільне право України. Особлива частина: підручник; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. 5-ге вид., стер. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 1173 с.

6. Цивільне право України: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. / За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер.авт.кол.), Ч. 1. Загальна. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 736 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-70>

LEGAL REGULATION OF PRIVATE PROPERTY RIGHTS UNDER MARTIAL LAW

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Boichenko R. S.

*Postgraduate Student at the Department
of Civil Law
National University
“Odesa Law Academy”
Odessa, Ukraine*

Бойченко Р. С.

*аспірант кафедри цивільного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Дослідження питань, пов'язаних із правом приватної власності та його правовим регулюванням, завжди було і залишається одним із ключових напрямів розвитку держави та правової системи протягом усієї історії людства. Це зумовлено тісним зв'язком права приватної власності з низкою фундаментальних інститутів цивільного права, зокрема: речовими правами на чуже майно (правом володіння, сервітутом, суперфіцієм, емфітевзисом), зобов'язальними правовідносинами (як договірними, так і недоговірними), способами забезпечення виконання зобов'язань, спадковим правом та іншими правовими сферами.

Категорії «майно», «власник» та «право власності» є основоположними в сфері цивільного права з моменту її становлення. Якщо визначати умови, за яких можливе існування цивілізованого суспільства, то наявність розвиненого інституту права власності є однією з перших і необхідних складових. Враховуючи, що право